

ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ І ОРГАНІЗАТОР СОРТОВОДНО-НАСІННИЦЬКОЇ СПРАВИ

Борис Аркадійович Паншин народився в 1884 році. У формуванні характеру та життєвих принципів Бориса Паншина значну роль відіграло те, що в ранній юності він повинен був узяти на себе утримання матері і молодшої сестри. Батько помер ще відносно молодим і не залишив родині необхідних для існування коштів і Борис Паншин, навчаючись в гімназії, примушений був заробляти репетиторством.

Закінчивши гімназію, Б. А. Паншин вступає до Київського університету ім. св. Володимира на природниче відділення фізико-математичного факультету. Ще на студентській лаві він виявив великі здібності до наукової роботи. Під керівництвом видатного вченого зоолога-еволюціоніста, професора (пізніше академіка АН УРСР) О. М. Северцева Борис Паншин виконав свої перші дослідження. Дані цих досліджень були включені до курсу зоології, який читав професор О. М. Северцев, а також опубліковані в одному з німецьких наукових журналів.

В студентське життя Бориса Паншина вихором увірвався полум'яний 1905 рік. Як і більшість демократично настроєних студентів, він включився в студентський революційний рух. З цієї причини Паншин невдовзі опиняється за ґратами. Близько восьми місяців просидів він у Лук'янівській тюрмі. Із ув'язнення був звільнений завдяки клопотанню впливових родичів, зокрема його майбутнього тестя, відомого в Києві лікаря і професора Київського університету В. Е. Черно́ва. Борису Паншину було дозволено продовжити навчання і він закінчив університет у 1909 році. Але в зв'язку з набуттям статусу "неблагонадійного", Паншину довелося розпрощатися з перспективою науково-викладацької кар'єри.

Отже постало питання, що робити далі, адже в той час Борис Паншин уже був одружений на дочці професора Черно́ва Катерині і вже мав свою родину. І Борис Паншин їде працювати на Верхнячку Уманського повіту, де його тесть був акціонером Верхняцького цукрового заводу і мав свої власні землі. Паншин стає арендатором у свого тестя, працює управителем земель, що належать заводу, а з 1911 р. стає науковим керівником селекційної станції, що була організована при заводі.

На Верхняцькій станції Паншин працював з 1909 по 1918 рік, але і потім не випускав з поля зору, що робилось на станції. Очоливши за сумісництвом селекційну станцію, він за короткий час докорінно змінив методику селекційної роботи. Замість масового відбору він запроваджує індивідуальний сімейний відбір.

Б. А. Паншин - видатний вчений, селекціонер, організатор сортоводно-насіницької справи.

Новий етап роботи Б. Л. Паншина, як селекціонера і організатора виробництва починається у післяреволюційний період.

У 1920-1925 роках за участю та під керівництвом Б. А. Паншина, що в той час працював управителем і заступником управителя Сортоводно-насіницького управління (СНУ) при Головцукрі, була сформована, укомплектована персоналом і обладнанням система дослідно-селекційних станцій, раціоналізоване їх розміщення і відтворене систематичне сорто-

випробування цукрових буряків з участю в них іноземних сортів.

У 1921-1922 роках Б. А. Паншина було відряджено до Німеччини і Польщі, де він ретельно ознайомився із постановкою селекційної справи в найбільш відомих фірмах, зокрема "Раббетеке і Гизеке", придбав сучасне імпортне обладнання і відповідну літературу. Можливості вітчизняної селекції цукрових буряків вже у ті часи ґрунтувались на реальних досягненнях селекційних установ системи СНУ. Так, у доповіді про програму робіт з питань селекції на 1923 рік Паншин вказував: "В поточну поляризаційну компанію запропоновано прополяризувати біля 3 мільонів коренів. Поляризаційна компанія поточного року вже є рекордною. Ніколи ще Ро-

сія не переробляла подібної кількості матеріалів. Ми в ньому відношенні наздогнали вже Німеччину, поляризація якої складала 2,5-3 мільйона коренів і перевершили далеко Польщу, Францію, Чехію і Італію".

Б. А. Паншин був одним з засновників Наукового Інституту Селекції (НІС). З його ініціативи були відкриті дворічні вищі селекційні курси, які підготували багато видатних вчених-селекціонерів. Їх, зокрема, закінчували майбутні творці одонасінної форми і сортів цукрових буряків, Лауреати Ленінської премії О. К. Коломієць, Г. С. Мокан, селекціонер зернових культур, Лауреат Державної премії СРСР Горлач та інші.

У ті часи Б. А. Паншин виступає з доповідями з питань подальшого вдосконалення та розширення селекційних робіт, приймає участь у підготованні бюлетенів СНУ, збірника "Сортоводні станції Головцукру".

Для нього відкриваються широкі горизонти в роботі. Але у 1925 році він був заарештований разом з групою працівників СНУ, яких звинуватили в економічній контрреволюції. Тільки наполегливе клопотання його дружини і її звертання безпосередньо до Ф. Дзержинського допомогли вирвати Б. А. Паншина із ув'язнення.

У період кінця 20-х~30-х років під керівництвом Паншина були проведені широкі дослідження з питань вивчення нових цукроносів та сировинних джерел для виробництва цукру. Серед об'єктів дослідження були: цукрове сорго, кукурудза, топінамбур (земляна груша), цукрова тростина, баштанні і, безумовно, цукрові буряки. Не менш широка географія проведення досліджень. Тут і Північний Кавказ, і Кубань, Середня Азія (Узбекистан і Туркменія), і Полярна станція ВІР у Хібінах, зона субтропіків (Сухумі), Батієва гора в Києві і Детское село під Ленінградом. За результатами цієї великомасштабної роботи він публікує значну низку робіт. От лише деякі з них: "Нові цукроносні рослини", "Цукроносні рослини технічного плану", "Проблеми цукроносних рослин", "Кукурудза і її використання як цукрової сировини", "Сорго як цукрова рослина", "Генетика і селекція топінамбуру".

Отже Б. А. Паншин, безумовно, був в СРСР піонером такого широкого порівняльного вивчення значного комплексу цукроносів. В березні 1940 р. він захистив у Воронежському сільськогосподарському Інституті дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора сільськогосподарських наук на тему "Сахарные растения СССР". Паралельно з цим напрямком досліджень Б. А. Паншин

продовжував роботи з біології і селекції цукрових буряків.

Під час роботи над монографією "Сортоводство" в 1930 році Паншина заарештовують вдруге. На цей раз нове звинувачення ще більш абсурдне - у протидії колективізації, до якої вчений-селекціонер не мав ніякого відношення. Та і на цей раз доля була прихильна до Б. А. Паншина, йому вдалось через деякий час вийти на волю та продовжити роботу. Його монографія "Сортоводство" відіграла значну роль у підвищенні рівня теоретичних та практичних аспектів досліджень з селекції цукрових буряків.

Поряд з науковою та організаційно-адміністративною, Б. А. Паншин вів і велику педагогічну роботу. Він читає курс лекцій в Харківському сільськогосподарському інституті і керує роботою аспірантів Українського інституту прикладної ботаніки, викладає в Маслівському сільськогосподарському і Ленінградському педагогічному інститутах, читає лекції на курсах при ВІР і в Інституті спиртової промисловості в Москві.

Адміністративна і наукова діяльність часто зводили Б. А. Паншина з М. І. Вавіловим, який з великою зацікавленістю відносився до його наукових досліджень. У 1931 р. він запрошує Паншина на роботу у ВІР завідувачем відділу нових цукрових рослин.

У 1935 р. Б. А. Паншин із великим смутком залишав створену його руками систему сортоводно-насінницьких станцій і переходить на роботу у Москву в Інститут цукробурякового землеробства. Його залучають до роботи в комісію радянського контролю з питань перевірки стану вивчення питань каучуконосів, він також виступає з доповідями в Наркомхарчопромі і в Голоспирті з питань раціонального розміщення сировинних культур для одержання спирту.

В цей же період Б. А. Паншин приймає активну участь в роботі секції сільського господарства при Всесоюзному науково-інженерному товаристві і Московському Будинку вчених.

Але надходить фатальний вересень 1940 року і Б. А. Паншина заарештовують втретє. В цей час створюється так звана "Справа Вавілова". Паншину далися взнаки два попередніх арешти, робота у ВІР та близькі взаємовідносини з Миколою Івановичем Вавіловим.

Останній арешт стає і останнім актом в життєвій трагедії професора Паншина. Про її подробиці автору довелося писати в статтях "Очная ставка" ("Комсомольское знамя", 28 червня 1991р.) і "Жизнь и драма профессора Паншина" ("Зеркало недели", 4 листопада 1995 р.).

Тут лише доцільно навести один документ із слідчо-судової справи Б. Л. Паншина - його лист до Прокурора Радянського Союзу В. М. Бочкова (1900-1981 рр.), де мужній Борис Аркадійович виступає на захист свого чесного імені. В ньому він, зокрема, пише: "Меня обвиняют во вредительской деятельности и шпионаже за невиданно быстрое восстановление сортоводно-семеноводческого дела в сахарной промышленности и за разработку новых видов сырья для производства сахара и спирта за что, в частности, была присуждена мне степень доктора сельскохозяйственных наук. Свою невинность я готов доказать с исчерпывающей убедительностью". Борис Аркадійович не знав, що його доля була визначена ще з моменту його арешту. Каральна машина тоталітарної сталінської системи діяла безжалісно і безупинно. Військова Колегія Верховного Суду СРСР 9 липня 1941 року засудила Б. А. Паншина до розстрілу. Вирок був приведений у виконання 28 липня 1941 року.

Свідомість відмовляється визнати, що в той час, як в кровопролитних боях з німецькими фашистами гинули тисячі наших воїнів і ворог один за одним захоплював наші міста та села, в підвалах НКВС розстрілювали безневинних людей.

Через майже чверть століття в березні 1965 року тією ж Колегією присуд щодо Б. А. Паншина було відмінено, а його самого реабілітовано "в связи с отсутствием состава преступления".

Творча спадщина доктора сільськогосподарських наук, професора Б. А. Паншина залишається неоцінним джерелом для її подальшого вивчення.

УДК 631.52:633.1

В. М. Волошин

СЕЛЕКЦІЯ ОЗИМОГО ЖИТА

Озиме жито, як одна з основних продовольчих культур, відіграє особливу роль серед хлібних злаків. Воно більш зимостійке і менш вимогливе до умов вирощування в порівнянні з пшеницею, особливо в роки з суворими зимами. Зерно його, в основному, йде на продовольчі цілі. Має високі фізико-хімічні та хлібопекарські якості, містить повноцінні білки, вуглеводи, жири та вітаміни. Білки містять усі незамінні амінокислоти. Житній хліб - повноцінний